

Sortspætte *Dryocopus martius*

Black woodpecker

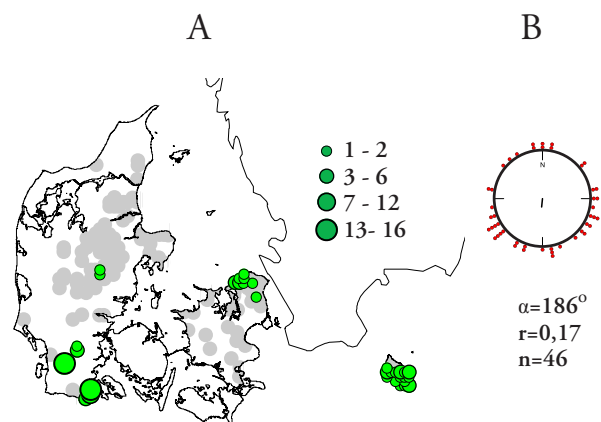

Fig. 2. A) Mærkningslokaliteter for fugle, som senere er genmeldt, samt artens danske yngleudbredelse (1993-96). Ringing site for birds later recovered and breeding distribution (1993-96).

B) Spredningsretning for fugle genfundet mere end 5 km fra mærkningslokaliteten. Dispersal direction for birds recovered more than 5 km from the ringing site.

Sortspætten er den største spætteart i Europa. Den yngler i det meste af Europa og østover gennem den centrale del af Asien til Stillehavet. Arten indvandrede til Danmark i 1961, hvor de første par ynglede i Nordsjælland (Dybbro 1976). Siden har arten etableret sig på Bornholm og i Sønder-, Midt- og Nordøstjylland (Dybbro 1976, Grell 1998). Den yngler både i løv-, nåle- og blandskov. Sortspætteerne

er normalt standfugle, men i nogle år optræder arten invasionsagtigt.

Mærknings- og genmeldingsdata

I Danmark blev den første sortspætte ringmærket i 1967, og siden er i alt 2.827 sortspætter ringmærket. Flest fugle blev mærket i første halvdel af 1980'erne, hvor det alene i 1984 blev til 201 mærkninger (fig. 4). Af de mærkede fugle er 114 genmeldt med i alt 368 genmeldinger (fig. 1). De genmeldte fugle stammer fra fire mærkningsområder (fig. 2A): Sønderjylland (se også Christensen 2002), Midtjylland (se også Christensen & Sørensen 1988), Nordsjælland (se

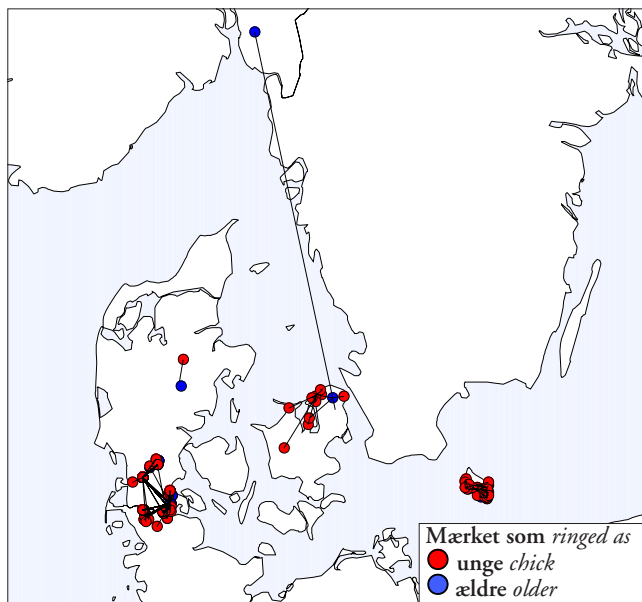

Fig. 1. Samtlige genfund af sortspætte ringmærket i Danmark (n=368). Mærknings- og genfundssted er forbundet med linjer. All recoveries of black woodpecker ringed in Denmark (n=368). Lines connect ringing and recovery locations.

Fakta Facts

Mærkninger Birds ringed 2.827

Genmeldinger Recoveries

Antal genmeldinger No. of recoveries 368

-heraf uden for Danmark Recovered abroad 82(22%)

Antal fugle No. of individuals 114

-heraf mærket som unger Ringed as chicks 67(59%)

Genmeldingsandel Proportion recovered 4,0%

Mærket i udlandet og genmeldt i Danmark 21

Ringed abroad and recovered in Denmark

Ekstremer Extremes

Højeste alder Oldest bird min. 13 år 7 mdr.

Længste afstand Longest dist. Norge Norway 409 km

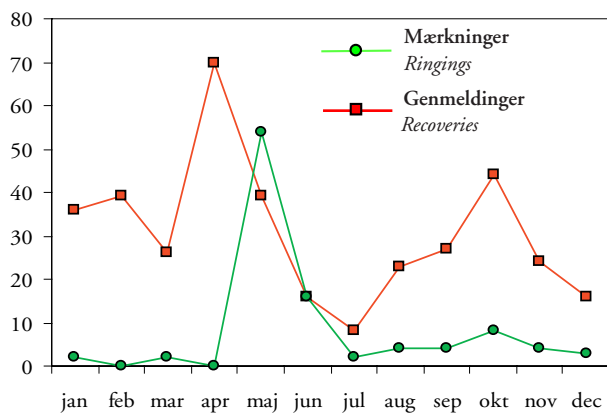

Fig. 3. Mærknings- og genmeldingsmåned for genfund af sortspætte. Month of ringing and recovery of recovered black woodpecker.

også Petersen 1980) og Bornholm (se også Hansen, F. 1999). Der er inkluderet en stor del aflæsninger foretaget i Sønderjylland, mens denne type data fra de øvrige områder kun indgår mere sporadisk.

Blandt de genmeldte fugle er 59 % mærket som redeunger, alle i maj og juni (fig. 3). Desuden er der genfundet sortspætter, fanget og mærket som voksne ved overnatningshullerne. I Danmark er genfundet 21 sortspætter, ringmærket i udlandet.

Spredning

Sortspætterne er standfugle. De genfindes i de fleste tilfælde i nærheden af mærkningsstedet. En enkelt danskmærket sortspætte er genfundet i Norge (se senere), men herudover er blot 38 af de 114 sortspætter genfundet mere end 10 km fra mærkningslokaliteten, de 25 mere end 20 km væk. Tre danske sortspætter har tilbagelagt mere end 50 km. 10 udenlandske sortspætter er genfundet i Danmark mere end 50 km fra mærkningsstedet. Der er for de danskmærkede spætter ingen umiddelbar foretrukken spredningsretning (fig. 2B).

På Bornholm havde 8 ud af 30 sortspætter tilbagelagt mere end 10 km (fig. 6B). Den længste afstand, 27 km fra Rønne til Svaneke, fløj en ungfugl i første leveår. Blandt sortspætter mærket i Nordsjælland er 8 af 13 genfundet mere end 10 km fra mærkningsstedet (fig. 6A). Én af dem skiller sig i høj grad ud fra de øvrige. Den blev mærket som voksen 13. marts 1985 i Tokkekøb Hegn ved Allerød, muligvis som trækgæst, og 17. marts 1989 blev fuglens ben og ring fundet ved Østfold i Norge, 409 km mod nordnordvest (fig. 1). Tilsvarende langdistance-flytninger er tidligere påvist for bl.a. svenske, finske og tyske fugle (Cramp 1985).

Blandt de sønderjyske sortspætter er 22 ud af 68 genfundet mere end 10 km fra mærkningslokaliteten (fig. 6C). Den længste afstand er 62 km fra Stursbøl Plantage nær Haderslev til en lokalitet vest for Flensburg. De sønderjyske og nordtyske sortspætter er en del af den samme bestand, og der foregår stadig udveksling landene imellem (se næste afsnit).

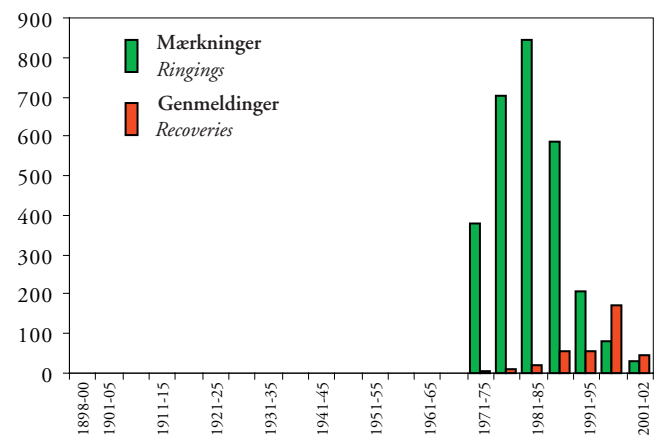

Fig. 4. Mærknings- og genfindsår for sortspætte mærket i Danmark. Ringing and recovery year of black woodpecker ringed in Denmark.

På Sjælland er genfundet tre sortspætter ringmærket på Falsterbo i Sydsverige i september-oktober (fig. 5). I Jylland er der nord for linjen Haderslev-Rømø genfundet 18 sortspætter, mærket i grænseområdet, heraf fem i Danmark og 13 i Slesvig-Holsten. Blandt disse tyske fugle er tre aflæst som ynglefugle ved Silkeborg. To af fuglene var kuldsøskende, og i hvert fald den ene havde allerede i sin første vinter tilbagelagt de omkring 160 km mod nord (fig. 5). Det er således sandsynligt, at den midtjyske bestand er en udløber af den sønderjyske/nordtyske.

Den længste afstand er 62 km fra Stursbøl Plantage nær Haderslev til en lokalitet vest for Flensburg. De sønderjyske og nordtyske sortspætter er en del af den samme bestand, og der foregår stadig udveksling landene imellem (se næste afsnit).

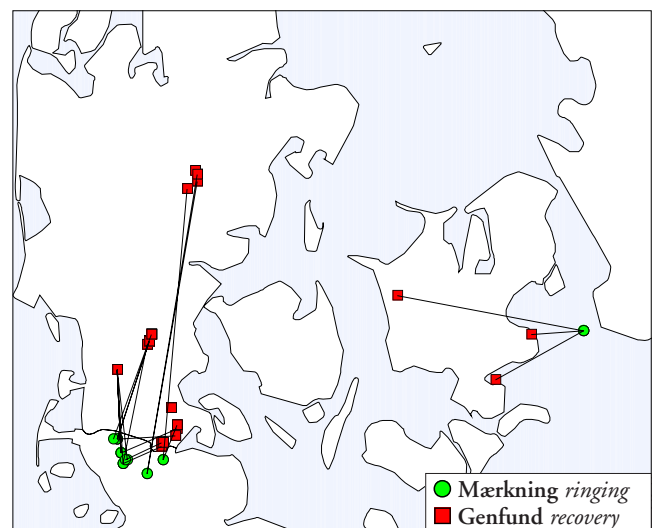

Fig. 5. Mærknings- og genfindslokaliteter for sortspætte ringmærket i udlandet og genmeldt i Danmark (n=21). Ringing and recovery locations for black woodpecker ringed abroad and recovered in Denmark (n=21).

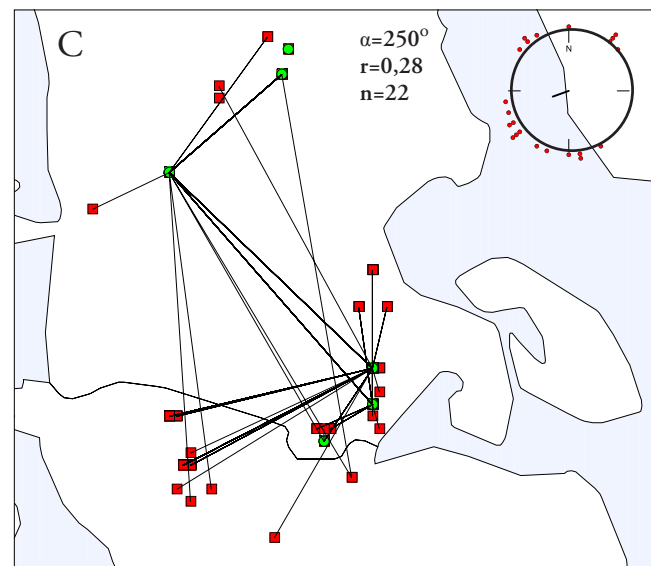
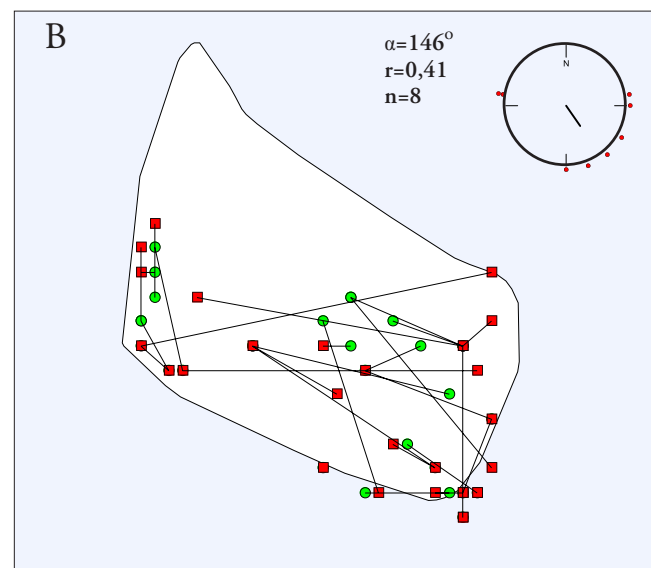
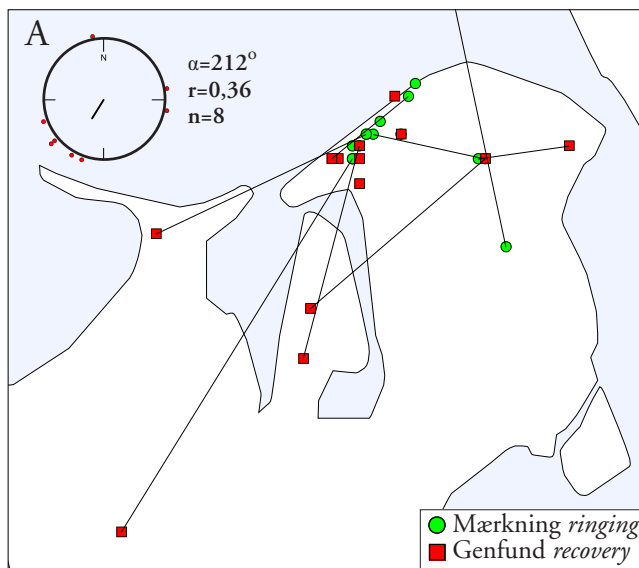

Fig. 6. Mærknings- og genfundningslokaliteter for sortspætte ringmærket i hhv. A) Nordsjælland, B) Bornholm og C) Sønderjylland. Cirkeldiagrammer viser bevægelsesretning for fugle genfundet mere end 10 km fra mærkningsstedet. Ringing and recovery locations of black woodpeckers ringed A) in the northern part of Zealand, on B) Bornholm and C) in Southern Jutland, respectively. Circle diagrams illustrate migration direction of birds recovered more than 10 km from the ringing site.

Genmeldings- og dødsårsager

Hovedparten (88 %) af de indrapporterede sortspætter er aflæsninger, foretaget af ringmærkere med speciale i sortspættefangst. Relativt få (45) sortspætter er indrapporteret som døde. For hovedparten (85 %) af disse var dødsårsagen ikke oplyst eller fastslået. Fire fugle er dræbt i trafikken, og to er døde efter kollision med vinduer. Blandt sortspætter, ringmærket som ungfugle og genmeldt som døde, er 74 % indrapporteret i deres første leveår. Farveringmærkning af sortspætter på Bornholm viste, at den gennemsnitlige årlige dødelighed var 23 % for ynglende hanner og 35 % for hunner (Hansen, F. 1999). Den længstlevende af de dansk-mærkede sortspætter blev mindst 13 år og 7 mdr.

English summary

The black woodpecker is a rather rare breeding bird in Denmark with an estimated population of 200–300 pairs.

The first black woodpecker was ringed in Denmark in 1967, with the majority ringed in the first half of the 1980s. Black woodpeckers are residents: only 38 of 114 recovered birds moved more than 10 km between ringing and

recovery, 25 moved more than 20 km and three more than 50 km. The only long-distance movement was a bird ringed in northern Zealand in March and recovered in Norway four years later (409 km). Recoveries show that the population in Schleswig-Holstein and southern Jutland should be considered as one, exchanging individuals in both directions. Five birds from southern Jutland and 13 ringed in northern Germany have been recovered further north in Jutland. Three of the German birds were recorded as breeders in central Jutland. Three birds ringed in southern Sweden have been recovered on Zealand.

Sortspætter ved den dansk-tyske grænse

Af Hans Christensen

I 1960 ynglede sortspætten for første gang i det nordligste Tyskland og fra 1985 også i Sønderjylland. For at følge indvandringen fra Nordtyskland til Sønderjylland er der siden 1982 lavet grundige undersøgelser af sortspættebestanden i Sønderjyllands amt og i de nordligste 15-20 km af Tyskland. Ynglebestanden nåede i 2004 13 par, heraf 7 par i Sønderjylland. I årene 1982-2003 er der ringmærket 466 sortspætter i undersøgelsesområdet, bl.a. stort set alle de redeunger, der er udklækket i området (353, heraf 168 hanner og 185 hunner). Af de i alt 466 ringmærkede fugle er 255 mærket på den tyske side af grænsen (med ringe

fra Vogelwarte Helgoland). I alt er 192 sortspætter også blevet forsynet med en farvering. En omfattende arbejdsindsats har betydet, at det siden 1984 er lykkedes at have en næsten gennemringmærket ynglebestand.

De tidligste genmeldinger fra august tyder på, at den første spredning væk fra redetræet sker 2-3 måneder efter ungerne udflyvning. I alt 74 (21 %) af de ringmærkede redeunger er fundet i løbet af deres første efterår og vinter (august-marts), og kun seks i deres andet til femte efterår/vinter. Den gennemsnitlige afstand til udklækningsstedet var 17 km (0-65 km). Der var ingen foretrukken spredningsretning i sortspætternes første vinter, trods en lille tendens mod nord (fig. 1). De 47 hunner havde i gennemsnit bevæget sig 21 km (0-65 km) og de 33 hanner 10 km (0-43 km).

To sortspætter er i deres første leveår kommet til den sønderjyske del af undersøgelsesområdet fra hhv. Thüringen og Holsten i Tyskland. De tilbagelagde hhv. 493 km og 123 km. Den førstnævnte er den fjerde-længste distance, som er dokumenteret i Europa (Christensen 1995). I nogle tilfælde følges kuldsøskende ad på den første udflyvning. Således er der for 18 kuld en sammenhæng i spredningsretningen mellem kuldsøskende (Christensen 2002). De unge sortspætter skifter i nogle tilfælde tilholdssted i løbet af vinteren, idet 12 fugle har bevæget sig til nye lokaliteter i løbet af første vinter.

I en alder af ét år er de fleste sortspætter kønsmodne, og knap en tredjedel har etableret territorier i undersøgelsesområdet. Enkelte af sortspætterne etablerede sig udenfor undersøgelsesområdet, idet to tyskfødte sortspætter bosatte sig i Silkeborgskovene (hhv. 156 og 165 km mod nord). Der er også eksempler på,

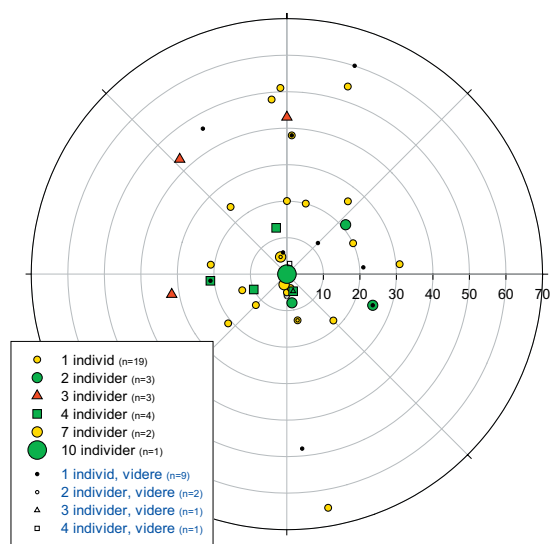

Fig. 1. Spredningsretning og -afstand af 74 sortspætter mærket som redeunger og genmeldt i første vinter, samt 20 sortspætter der bevægede sig videre i første vinter (12 af de ungemærkede og 8 voksenmærkede). Cirklerne viser 10 km zoner op til 70 km omkring ringmærkningsstedet. Dispersal distance and direction for black woodpeckers ringed as chicks and recovered first winter ($n=74$), and birds that moved to other places in the same winter ($n=20$). The circles show 10 km zones around the ringing site.

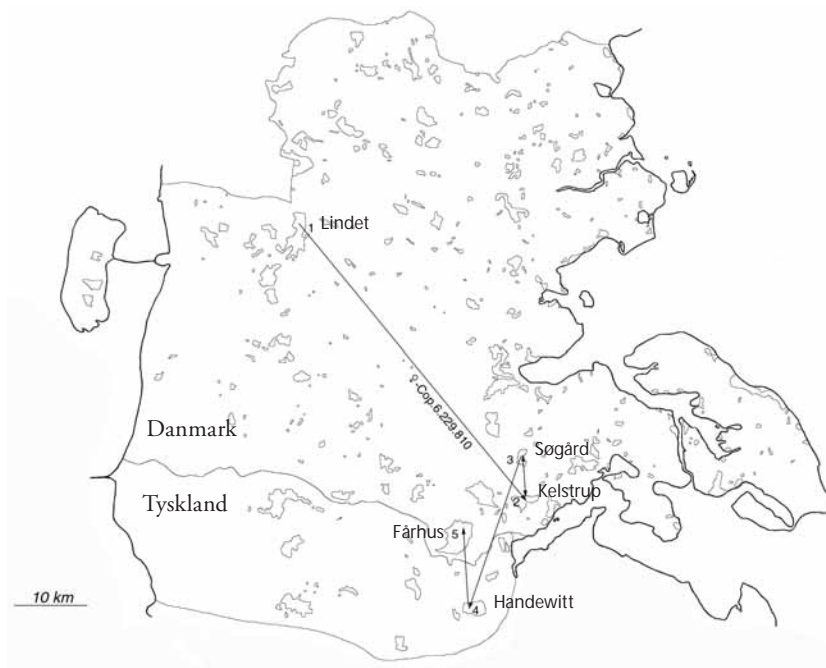

Fig. 2. Eksempel på en "turnerende" sortspætte indenfor skove i undersøgelsesområdet i Sønderjylland og nordligste Tyskland. Pile angiver bevægelsesretning (se tekst for detaljer). An example of a black woodpecker travelling within forests in southern Jutland and northern Germany. The bird moved at least 93 km through five forests, and bred in two of them.

at fugle yngler i det område, hvor de er udklækket. Således ynglede en hun fem år i udklækningsområdet. En ung hun og en ung han vendte begge tilbage til deres respektive udklækningslokaliteter som ynglefugle, efter forinden at have besøgt andre lokaliteter hhv. 5 og 21 km væk (Christensen & Kampp 2003). Omkring 10% af de ungemærkede sortspætter blev senere fundet som ynglefugle i undersøgelsesområdet.

Uden for yngletiden er der ring- og farveringmærket 113 voksne sortspætter. Af disse er 100 siden blevet aflæst. Det drejer sig især om etablerede ynglefugle eller nytilkomne immigranter.

Aflæsningerne viser, at langt hovedparten af de voksne sortspætter er trofaste overfor deres yngleom-

råde. Der er aflæsninger af 21 voksne sortspætter på nye lokaliteter i undersøgelsesområdet. I gennemsnit har de flyttet sig til et nyt yngleområde 17 km fra deres tidligere yngleområde (1,5-50 km). Spredningen sker i alle retninger, hvad enten fuglene er ringmærket i Sønderjylland eller det nordligste Tyskland.

Farvemærkningen har vist, hvordan nogle individer har turneret mellem skovene i undersøgelsesområdet. Eksempelvis blev en hun i en periode på 4½ år aflæst i fem forskellige skove (fig. 2). I 1991 blev den ringmærket som vintergæst i Lindet Skov. I perioden 1992-1996 blev den aflæst i skovene Kelstrup, Søgård, Handewitt og Fårhus. I samme periode ynglede den i skovene Søgård (1995) og Fårhus (1996).

At undersøgelser af en lokal ynglebestand, som den sønderjyske, kan vise sig at have stor international anvendelse, fremgår af, at man i tidsskriftet *Science* refererede til sønderjyske resultater i forbindelse med den formodede genopdagelse af elfenbensspætten *Campephilus principalis* i 2004 i det østlige Arkansas i USA (Fitzpatrick m.fl. 2005). Arten har været betragtet som uddød siden 1935. Det interessante i denne sammenhæng var, at undersøgelsen i Sønderjylland har vist, at en stor spætteart er i stand til at udnytte et ret skovfattigt områdes småskove til ét samlet territorium.